

УДК 339.52

В.В. ПУШКАРЬОВ, відкрите акціонерне товариство ВТБ-банк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В ЄС

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання, зовнішня торгівля, Європейський Союз

Метою даної статті є з'ясування характеру зовнішньої торгівлі ЄС в міжнародно-правовому значенні. Задля досягнення поставленої мети під час дослідження передбачається визначити поняття виключної компетенції в сфері торгівельної політики, а саме в царині регулювання експорту та імпорту; розкрити та охарактеризувати характер відносин, що складаються між ЄС та його зовнішньоторговельними партнерами; зробити узагальнення щодо зовнішньої торгівлі ЄС та її міжнародно-правового регулювання.

Актуальність питання обумовлюється намірами України вступити до ЄС, що ставить перед державою завдання добре володіти інформацією щодо тих процесів, які проходять в ЄС відносно регулювання зовнішньої торгівлі. В результаті відсутності досліджень за обраним напрямком з того аспекту, який пропонується нами, обрана тема характеризується не тільки актуальністю, але й новизною. В процесі дослідження використано наукові здобутки В.В. Безбаха, І.І. Дахна, Л.М. Ентіна, А.Я. Капустіна, С.Ю. Кашкіна, В.В. Коновалова, С.Г. Осики, О.О. Покрещука, В.К. Пучинського та інших авторів. Окрім того, проаналізовано ряд міжнародно-правових документів, що прийняті ЄС.

Зовнішня торгівля являє собою торгівлю однієї країни з іншими, що складається з вивезення (експорту) та ввезення (імпорту) товарів та надання послуг. У випадку здійс-

нення торгівлі, де однією зі сторін торгівельних відносин виступає ЄС, зовнішня торгівля представляє собою процес торгівлі двох рівнів: торгівля між ЄС та третіми країнами, що не входять до ЄС; торгівля між державами-членами ЄС та третіми країнами, що не входять до ЄС. За своєю суттю така торгівля представляє собою процес обміном товарами та послугами між суб'єктами господарювання різних держав. С.І. Ткаленко відзначає, що «сучасний етап розвитку зовнішньої торгівлі характеризується: 1) посиленням міжнародної конкуренції; 2) зміцненням існуючих і появою нових інтеграційних угруповань; 3) індустріалізацією більшості країн, що розвиваються; 4) розпадом світової соціалістичної системи господарства та становленням країн з перехідними економіками» [1, с.274]. Що стосується розвитку зовнішніх торгівельних відносин ЄС, то О.О. Наку зазначає: «Основні тенденції розвитку зовнішньоторговельного регулювання полягають у все більшій лібералізації світових товарних ринків, посиленні ролі міжнародних організацій, особливо СОТ, укріпленні позицій інтеграційних об'єднань у світовій торгівлі. Ефективне та продумане правове регулювання зовнішньої торгівлі дозволяє Європейському Союзу слідувати вище вказаним тенденціям та, при цьому, залишатися лідером на світовій торговій арені» [2, с.572].

Слід відмітити, що дослідники торгівельної політики та безпосередньо торгівлі між ЄС та третіми країнами виділяють різні підстави класифікації такої торгівлі із відповідними суб'єктами. Прикладом, авторський колектив навчального посібника з європейського права під редакцією професора В.В. Безбаха, доцента О.Я. Капустіна, професора В.К. Пучинського виділяють в залежності від цілей спільної торгівельної політики: 1) відносини рівноправного партнерства та співробітництва (інші країни Європи, а також США та Японія); 2) відносини співробітництва з метою забезпечення політики сприяння розвитку країн, що розвиваються; 3) відносини ЄС з міжнародними організаціями

(ГАТТ, ЮНКТАД та інші) [3, с.183]. І.А. Березовська окрему увагу приділяє саме відносинам ЄС з асоційованими країнами, оскільки неодмінною економічною основою створення асоціації ЄС із третіми країнами є створення зони вільної торгівлі або митного союзу. Зокрема, вказується, що в ЄС використовуються такі види асоціації: асоціація із заморськими країнами і територіями; асоціація як модель співробітництва з неєвропейськими країнами; асоціація з європейськими країнами [4, с.4]. О.О. Нау, досліджуючи Європейський Союз в системі світової торгівлі, виділяє такі напрямки дослідження: 1) Європейський Союз та Світова торгова організація; 2) преференційні торговельні угоди Європейського співтовариства; 3) загальна система преференцій; 4) Європейський Союз та країни СНД [2, с.578-585].

Для з'ясування напрямів торговельної політики слід звернутися до нормативної основи діяльності ЄС. Так, у 1962 році Рада ЄС прийняла програму заходів щодо торговельної політики, згідно якою інші країни були поділені на ті, що належать до ГАТТ, а також на ті, що до ГАТТ не належать. Країни, що були членами ГАТТ, отримували відповідно до цієї програми можливість лібералізованого імпорту до Співтовариства, а до країн другої групи відтепер застосовувалась політика контингентування експорту. У 1969 році Рада ЄС прийняла рішення про впровадження спільної торговельної політики щодо зовнішніх партнерів, реалізацію якої держави-члени ЄС розпочали 01.01.1970 року. Ця політика базувалась на спільних засадах, внаслідок чого з того часу торговельні та митні умови мали завітись ЄС.

Торгівля ЄС з іншими країнами здійснюється неоднаково, як за умовами такої торгівлі, так і за структурою товарного ринку. Авторський колектив за участю В.В. Безбаха, А.Я. Капустіна та В.К. Пучинського слушно вказують на те, що торгівля може відбуватися на рівноправних засадах, засадах допомоги та засадах співробітництва в рамках інших міжнародних організацій.

Так, США є одним з найважливіших торговельних партнерів ЄС. Не дивлячись на постійну підтримку взаємних зв'язків, все ж між ЄС та США постійно відбуваються конфлікти в сфері торговельних відносин. Найбільш поширеним прикладом, який приводиться в американській літературі, є «курча війна» між ЄС та США, коли експорт курчат з США до Німеччини був майже припинений внаслідок різкого підвищення тарифів на їхнє ввезення. У відповідь на такі дії, США почали підіймати тарифи на ряд товарів з ЄС. Внаслідок таких дій збитки понесли обидві сторони. Вирішувати конфлікти подібного роду вдається за допомогою ГАТТ. Сторони звертаються до ГАТТ із відповідними скаргами, які за наявності достатніх підстав, задовольняються та змушують винну сторону змінити підхід до ведення торгівлі.

Ще одним важливим торговельним партнером ЄС є Японія. Торговельні відносини між ними є досить складними, оскільки Японський ринок характеризується достатньо високим ступенем закритості від зовнішніх товарів та послуг, натомість, японські товари (особливо автомобілі) є достатньо розповсюдженим товаром в ЄС.

Стосовно торгівлі з країнами СНД, східної Європи, ЄС виробило політику укладення «європейських угод», а також угод про асоціацію, в рамках яких врегульовуються питання основних засад торгівлі. Відносно країн, що тільки розвиваються, то торгівля з ними відбувається переважно шляхом лібералізації торговельних умов та надання допомоги.

Питання неоднакового розвитку торговельних відносин з моменту створення ЄС потребувало універсального, комплексного вирішення, на що суттєвий вплив здійснював різний рівень внутрішнього розвитку кожної з держав-членів та встановлених в них стандартів якості та правил відносно торгівлі товарами. Тому питання торговельної політики поступово було віднесено до виключної компетенції ЄС.

Стосовно поняття «виключна компетенція» серед дослідників права ЄС виникають певні дискусії. Зокрема, одні вчені виділяють вісім сфер виключної компетенції [5, с.158-159], інші – лише чотири [6, с.56-61]. Л.М. Ентін розділяє виключну компетенцію на чотири групи: 1) повноваження, пов'язані зі створенням «спільного ринку», формуванням Митного союзу та приходом до єдиного внутрішнього ринку країн ЄС; 2) прерогативи, що здійснюються ЄС в соціальній сфері; 3) повноваження, пов'язані із створенням Економічного та Валютного союзу; 4) повноваження щодо здійснення заходів, що приймаються з метою гармонізації національного законодавства [7, с.110]. С.Ю. Кашкін теж виділяє чотири предмети відання виключної компетенції ЄС, однак, вони дещо відрізняються від названих Л.М. Ентінім: 1) спільний ринок; 2) сфери політики; 3) економічний та валютний союз; 4) міжнародні відносини. Окрім цього вчений виділяє додаткову компетенцію, що включає в себе повноваження ЄС, які маються на увазі, виходячи з цілей та його завдань, а також механізм просунутого співробітництва [8, с.214-226]. Не заглиблюючись у наукові дискусії щодо поняття виключної компетенції та визначення тих сфер, на які вона розповсюджується, нагадаймо, що питання спільної торгівельної політики відносяться, згідно із Договором про створення Європейського економічного співтовариства, до виключної компетенції ЄС. Така позиція була неодноразово підтверджена й судовою практикою. В справі 22-70 Суд ЄС зробив наступний висновок відносно виключної компетенції: «кожний раз, коли Співтовариство з метою імплементації спільної політики, що передбачена Договором, приймає положення, які закріплюють загальні правила, незалежно від того, в якій формі вони прийняті, держави-члени вже не наділені правом, діючи індивідуально або сумісно, приймати на себе зобов'язання перед третіми країнами, котрі стосуються таких правил» [9]. Однак, в цілому слід констатувати, що виключність компетенції не

розкривається в діючих установчих договорах ЄС, це поняття не є чітко визначеним, не встановлено чіткого списку сфер, відносно яких така виключність діє. Окрім того, в ході поступового розвитку Суд ЄС розширив поняття виключної компетенції, включаючи до нього ще й компетенцію, що «мається на увазі, виходячи з цілей та завдань ЄС», а також надав інститутам ЄС достатньо свободи у визначенні рамок компетенції Співтовариства.

Параграф 3 ст.113 Договору про створення ЄС наділив Європейську Комісію виключною компетенцією у переговорах з третіми державами, які повинні недвозначно дозволятися (або ні) Радою ЄС відносно питань, що віднесені до спільної торгівельної політики. Колектив авторів С.Г. Осика, В.В. Коновалов та О.О. Покрещук вказують на те, що стаття 113 не повною мірою розкриває зміст поняття ЄТП (єдиної торгівельної політики) ЄС, яка сформульована у загальних рисах. Сферою застосування ЄТП ЄС, на думку авторів, є: торговельна політика (перш за все, єдина політика держав-членів ЄС у галузі торгівлі); єдина митно-тарифна політика; політика запровадження та розвитку зовнішньоторговельного режиму ЄС; лібералізація світової торгівлі, перш за все – лібералізація доступу до ринку ЄС та іноземних ринків, а також спільні заходи держав-членів щодо захисту європейського ринку та відкриття іноземних ринків; лібералізація світової торгівлі у рамках ГАТТ; контроль над експортом сільськогосподарських товарів, а також чутливих технологій та новітніх товарів, перш за все подвійного використання; спільні заходи щодо недобросовісної конкуренції, перш за все щодо демпінгування та субсидування [10, с.285]. Слід відмітити, що під поняттям «єдина політика» зазначені автори розуміють не тільки спільну політичну лінію держав-членів ЄС, але й «уніфіковану політику» для усіх таких членів діяти самостійно у середині митного союзу та на зовнішній арені, яка (політика) базується на єдиному уніфікованому правовому полі та-

кого митного союзу. При цьому така «єдина політика» спільно розробляється та спільно реалізується органами ЄС і держав-членів ЄС [10, с.285]. Погоджуючись з авторами щодо викладеного змісту спільної торгівельної політики, відзначимо, що регулювання експорту та імпорту є одним з основних напрямів визначення засад торгівельної політики, зокрема стосовно лібералізації доступу та відкриття іноземних ринків, разом із тим відносно деяких товарів необхідне здійснення контролю над експортом, оскільки їхній вивіз на території інших держав (або ввезення з інших країн) може зашкодити як інтересам ЄС, так і інтересам третіх країн.

Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що торгівельна політика ЄС, в тому числі і регулювання експорту та імпорту, є предметом виключної компетенції інститутів ЄС. Виключність компетенції не розкривається в діючих установчих договорах ЄС, це поняття не є чітко визначеним, не встановлено чіткого списку сфер, відносно яких така виключність діє. Окрім того, в ході поступового розвитку Суд ЄС розширив поняття виключної компетенції, включаючи до нього ще й компетенцію, що «мається на увазі, виходячи з цілей та завдань ЄС», а також надав інститутам ЄС достатньо свободи у визначенні рамок компетенції Співтовариства. Разом із тим, ст.113 Договору встановлює виключну компетенцію Європейської Комісії у торговельних переговорах з третіми країнами та міжнародними організаціями, що означає, по-перше, прийняття рішень про засади регулювання експорту та імпорту уповноваженими інституціями ЄС, а не державами-членами; по-друге, правила експорту та імпорту, встановлені в ЄС, є обов'язковими та уніфікованими для всіх держав-членів; по-третє, саме уповноваженими органам ЄС надано право приймати щодо обмежень, квотування експорту та імпорту, тобто здійснювати контроль та врегульовувати ринок ЄС. Водночас, державам-членам надано право приймати оперативні рішення та застосовувати тимчасові заходи в межах чітко визна-

чених процедур та у відповідному порядку із обов'язковим повідомленням уповноважених органів ЄС.

Отже, встановлення правил регулювання імпорту, як і експорту, є предметом виключної компетенції інститутів ЄС. Разом із тим, надання державам-членам права на застосування захисних заходів в односторонньому порядку у передбачених внутрішніми актами ЄС випадках щодо імпорту з третьої країни вказує на певною мірою протекціоністський характер спільної торгівельної політики ЄС, хоча вони і мають здійснюватися із дотриманням чітко визначеної процедури. Звідси можна зробити висновок, що в літературі справедливо відзначається протекціоністський характер торгівельної політики ЄС, оскільки першочерговим завданням встановлення квот є саме захист інтересів ЄС та його товаровиробників. В підтримці цих інтересів та поступках інших країн для ЄС в сфері торговельних відносин значну роль відіграє набутий авторитет та становище ЄС на міжнародному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зовнішньоекономічна діяльність : навч. посібник / за ред. д. е. н., проф. І. І. Дахна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 360 с.
2. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека : учебник / рук. авт. кол. и отв. ред. Л. М. Энтин. – М. : Норма, 2008. – 960 с.
3. Право Европейского Союза: правовое регулирование торгового оборота : учеб. пособие / под ред. проф. В. В. Безбаха, доц. А. Я. Капустина, проф. В. К. Пучинского. – М. : Изд-во Зерцало, 2000. – 400 с.
4. Березовська І. А. Правове регулювання відносин Європейського Союзу з асоційованими країнами : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.11 / І. А. Березовська ; Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 18 с.
5. Wyatt and Dashwood's European Union

Law. – 4-nd edition. 2000. Sweet&Maxwell. – London.

6. Maclod I., Hendry I.D., Hyett Stephen The External Relations Of the European Communities. A Manual of Law and Practice, Oxford University Press. – London.

7. Европейское право : учебник [для вузов] / под общей ред. д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2001.

8. Право Европейского Союза : учебник

[для вузов] / под ред. С. Ю. Кашкина. – М., 2002.

9. Case 22-70 Commission of the European Communities v Council of the European Communities. ECR 263, par.17

10. Осика С. Г. Правове регулювання імпорту: антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи / С. Г. Осика, В. В. Коновалов, О. О. Покрещук. – К. : УАЗТ, 2001. – 639 с.

Пушкаръов В. В. Загальна характеристика міжнародно-правового регулювання зовнішньоторговельних відносин в ЄС / В. В. Пушкаръов // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 420–424 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10pvvvve.pdf>

Дається загальна характеристика міжнародно-правового регулювання зовнішньоторговельних відносин в ЄС. Визначаються напрямки, в яких здійснюється обмін товарами та послугами, з'ясовується характер відносин між ЄС та окремими державами. Розглядається питання виключної компетенції ЄС в сфері торгівельної політики, розкривається зміст цього поняття відносно регулювання експорту та імпорту.

Пушкарев В.В. Общая характеристика международно-правового регулирования внешнеторговых отношений в ЕС

Дается общая характеристика международно-правового регулирования внешнеторговых отношений в ЕС. Определяются направления, в которых осуществляется обмен товарами и услугами, выясняется характер отношений между ЕС и отдельными государствами. Рассматривается вопрос исключительной компетенции ЕС в сфере торговой политики, раскрывается содержание этого понятия относительно регулирования экспорта и импорта.

Pushkarev V.V. General Characteristic of International Legal Regulation of the Foreign Trade Relations in EU

The general characteristic of international legal regulation of the foreign trade relations in EU is given. Directions in which the exchange of the goods and services is carried out are defined, character of relations between EU and the separate states is found out. The question of the exclusive competence of EU in commercial policy sphere is considered, the maintenance of this concept concerning export and import regulation reveals.